

S E C T I O II.

Causarum pestis Atheniensis et typhi comparatio.

§. XI.

Causae, quibus veteres pestem attribuebant.

In causas typhi contagiosi paululum solertius indagantes miro modo easdem, quas hodiecum noscimus, omnes in Peste Atheniensi in Graecorum capita conspirasse videbimus. Earum series tanta, tamque manifesta innotescit, ut Typhi contagiosi funesta imago in descriptione Thucydidis praetervideri nulla queat ratione. Quid quod earum valor intensior non potuit morbum immanem non reddidisse. Falleremur autem graviter, si documentis apertis causarum quamlibet ex priscis monumentis demonstrare desideraremus. Etsi complures earum antiquos minime latebant, illas tamen in nexu adeo arcto cum morbo ipso esse vix suspicabantur. Bis mille annorum intercapedo, quae hostis, generi humano infensissimi,

toties saevitiam experta est, indagationem nostram in causas aciorem, certioremque reddidit, opinionum erronearum commenta delevit, et hac ratione morbi ritam cognitionem magis magisque collustravit.

Ere igitur fore autumo, si non tantum causarum seriem leviori intuitu strinxero, quibus Antiquitas ex opinione sua originem pestis in acceptis referebat: sed si omnem etiam movero lapidem in demonstrando, causas Typhi contagiosi, quas nostra eruit aetas, ad producendam Atheniensium pestem majori cum robore ac valore in exitium Atticae conjurasse. Ad propositi igitur partem anteriorem proprius accedo.

§. XII.

a) *Deorum ira.*

Prisca Antiquitas omnes omnium morborum causas universim ad Deorum iram teste Celso referebat. a) Id nemo, ut opinor, nisi Graecis in literis penitus hospes, ignorabit. Singuli enim graviores morbi a Daemonie, id est divinitus immissi censemantur. b) Sententiam meam

H o-

a) C. Corn. *Celsus* in praef. ad Lib. de medicina.

b) J. S. Lindinger diss. de Daemonie et Daemoniacis, Servestae 1774. pag. 72.

Homerūs, c) praecipue Sophocles, d) illiusque Scholiastes e) abunde comprobant. Antiquorum enim δεισιδαιμονία seu superstitio, morbos phaenomenis explicandis impar, omne malum, ceu poenam, pro demeritis sibi superne injunctam, considerabat. Ita enim Diodorus Siculus f) pestem Δαιμονίου συμφορὰν a Deo immissam calamitatem; ita Dionysius Halicarnasseus g) θεηλάτου συμφορὰν, a Deo invectam calamitatem; ita Agathias h) θεηλάτους ποινὰς poenas divinitus injunctas nuncuparunt.

Pestilentiae autem et mortes repentinae Apollini i)
et Dianaē k) per eminentiam imputantur. Ita enim Home-

c) — — εὐ νέσῳ κεῖται κρατέρ' ἄλγεα πάσχων
Δημόνιον τυκόμενος, συγερὸς δὲ οἱ ἔχραι δαιμῶν.
— — morbo decubuit immensos dolores patiens
Diu contabescens, infestus autem ei ingruit Daemon, (morbus.)

Odys. R. V. v. 395. — 6.

d) — — δέδοικα μὴ καὶ δεῖ
πληγὴ τις ἥκοι.

— — Vereor ne divinitus plaga inflicta sit. Sophoc. in Aja. v. 279,

e) Scholiastes hos versiculos explicans: Οὐ χορὸς εἰς Θεὺς ἀναφέρει τὸ πρᾶγμα,
inquit, καὶ παρ' ἐκείνων ἐλθεῖν αὐτῷ φησὶ τὰ δεινὰ, κ. τ. λ.

f) Hist. L. XIV. c. 71. p. 175. Ed. Bip.

g) Lib. IX. c. 12.

h) Lib. V. c. 29.

i) Notandum sane Apolline offenso pestilentiam creari semper, quod etiam Homerūs ostendit, cum eum armatum inducit sagittis. Serv. ad Virg. Aen. L. III.
v. 138. — Phurnutus de nat. deor. c. 32.

k) Eu. Feithii Ant. Hom. L. I. §. 6. p. 15.

merus I) canit, Apollinem per exercitum obsidum gravem pestem suscitasse, quod Agamemnon Chrysen, sacerdotem Apollinis, captivam filiam suam repetentem, contumeliis affecisset, et dona precesque sperneus, repudiasset. — Vindictae Apollineae complura id genus prostant exempla. m) Ita Niobe ob stemmatis claritatem regio fastu tumens, filiis filiabusque suis, prae Latona Apollinis matre, superbiens, punitur crudelissime, filios suos numero septem sagittis irati Dei confodi, filiasque diversimode obire cernens,

— — orba resedit

Exanimes inter natos, natasque, virumque:

Diriguit malis. n)

Dianæ in foeminas id ipsum imperii fuisse concessum complura pariter evincunt testimonia. o) Ejus sagittis confossam luget Andromache matrem; p) Eumaeus mulie-

b) Iliad. R. I. v. 10.

m) Iliad. R. XXIV. v. 605. — Odyss. R. III. v. 279. — Et R. VII. v. 64. — Conf. Calimach. hymn. in Cererem v. 102.

n) Ovid. Metam. L. VI. Fab. 3.

Hygin. a Diana filias in regia sagittis interemtas fuisse asserit. Fab. IX. p. 4.

Apollod. L. III. c. 5. p. 290.

Phurnut. de natura Deor. C. de Dia. p. 169. — At discrepat cum praecedentibus;
Plutarch. de superst. Tom. II. p. m. 170.

o) Iliad. R. XXI. v. 483. —

p) Iliad. R. VI. v. 428.

rem ; q) Phlegias Coronidem. r) Illius sagittis occubuerunt Buphagus , s) et Callisto. t) — Utrique Deorum pestilentiales morbos et mortes sponte accidentes imputari commemorat Strabo. u)

§. XIII.

b) *Daemones mali.*

Hanc opinionem, quae omne physicum malum Daemonibus, seu diis, attribuebat, longe lateque antiquum orbum peragrasse videmus. Ea superstitione priscarum gentium fere nulla carebat. Ita Aegyptiorum Typhon fons et origo omnis mali habebatur. v) Illi enim, si Plutarcho credimus, subterraneus strepitus, terrae motus, in aëre aestus, ventique intempestivi, turbines ignei atque fulmina, aquarum et ventorum pestilens lues adscripta est. w) Mosaicis jam tem-

q) Odyss. R. XV. v. 477.

r) Pindar. Pyth. III. v. 16.

s) Pausan. Arc. c. 27. in fine.

t) Apollodor. L. III. p. 165.

u) Τὰ λοιμικὰ δὲ πάθη, καὶ τὰς αὐτομάτες θανάτους τέτοις ἀνάπτουσι Θεοῖς.

— Lib. X. p. 635.

v) Jablonsky Panth. Aeg. P. III. p. 40. 66.

w) Σείσιων μὲν ἐν γῇ καὶ τρόμων καὶ αὐχηῶν, καὶ ἐν αέρι δὲ, καὶ πνευμάτων ἀτόπων, αὖθις δὲ, καὶ πρησήρων καὶ κεραύνων δημιουργός εἰσι. Φορματτει δὲ καὶ λοιμοῖς ὕδατα καὶ πνεύματα, κ. τ. λ. Plut. in Iside et os. p. m. 373.

poribus in Palaestina malos Daemones hircorum forma x) cultos fuisse ex Pentateucho abunde elucet. y) Ad rem illustrandam unicum exemplum sufficiat. In Deuteronomio z) sacrificium Daemonibus (לְשָׁדִים *laschedim*) factum aegre fertur, quam vocem septuaginta interpretes graece δαιμονίοις reddunt. a) Quid Hebraei subintellexerint patet abunde ex Etymo vocis, quae a שָׁדָּה *schadad*, abolevit, perdidit, devastavit, originem dicit. — Chaldaeis omnia mala a Daemonibus derivandi adeo mos familiaris fuit, ut Psalmorum interpres Hebraeam vocem pestis plane per sagittam Angeli mortis (גֵּרִידָא דְמַלְאָךְ מוֹתָא *Gerida dimeleach mothā*) traducat, quae idea Homericæ adeo consona est, ut illam ex scriptis ejus depromptam suspiceris. b) Quid primi Christiani de vindicta divina senserint, ex Paulo Orosio colligere licet: Exoritur, inquit ille, ultio, violati nominis Christiani, et usque quo ad profligandas ecclesias edicta Decii concurrerunt, eatenus incredibilium morborum pestis extenditur: nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quae non illa generali pestilentia correpta atque vacuata sit. c)

x) *Maimonid. More Neuoch.* L. III. c. 47.

y) *Levit.* 17, 7.

z) *Deut.* 32, 17.

a) L. c. — *Psalm.* 6, 37. — *Jes.* 45, 11.

b) *Iliad.* R. I. v. 48, 51, 53.

c) *Pauli Orosii presbyt. hisp. adversus Paganos hist.* lib. VII. cap. 18. Ed. Sigeb.

Havercampus Lugd. B. 1767. 4.

Haec si ita se habent, ut modo documentis evici, mirum sane non est, qui fieri potuerit, ut Poetae morborum causas ab Orco repeatant, quibus in Tartaro sedem assignare consueverunt. d) Magis autem mirandum esse judico, si viros, luminibus mentis praestantes, praejudicatis plebeculae opinionibus occoecatos cerno, puto Thaletem, e) Platonem, f) Heraclitum g) aliosque magni nominis antiquitatis viros.

Haec autem morborum originem explicandi ratio diu, saltem inter sapientiores, subsistere non potuit; quoniam intellectus humanus diversos rerum eventus, eorumque manifestas causas nonnunquam evidenter cernens, non facile acquiescit, donec phaenomenorum abstrusas quoque et absconditas eruat. Rimatur ille quidem, sicubi potest, nexum ac relationem inter causam et effectum, quibus feliciter semel perspectis, eo avidiore cupiditate ad indagationes prosequendas fertur. Philosophiae autem studium ad causas investigandas principem contribuit symbolam. Graecia, scientiarum omnigenarum mater, indagatores solertissimos in sinu suo fovit, aluitque. Jam pridem Socrates insulsas fabellas de futilibus Daemoniis

d) Vestibulum ante ipsum, primisque in fauibus Orci,
Luctus et ultrices posuere cubilia curae;
Pallentesque habitant morbi, —

Virg. Aen. L. VI. v. 275.

Seneq. Trag. Oedip. v. 593.

e) Diogen. Laert. in Thal. L. I. c. 6.

f) Id. in Platone L. III. c. 42. p. 218.

g) Id. L. IX. c. 1. n. 6.

exosus, Graecos ad naturae ipsius arcana adtentiores reddidit, diis deabusque explosis, h) adeo strenue sententiam suam sustinuit, ut capitis reus hausto cicutae poculo ad mortem intrepidus truderetur. i) Ipse Plato naris emunctissimae vir, Socratis veneno sublati funesto exemplo cautior redditus, doctrinam placitis vulgi tantum adaptasse videtur. k) Negabant vero malignorum Daemoniorum vires Democritus, Aristoteles, Epicurus, l) nosterque praeprimis Hippocrates m) et Celsus. Amare superstitiones plebeculae opiniones ridet Horatius n) et Lucianus; o) graviter otiosorum capitum figmenta spernit, imperatorum decus Antoninus Philosophus. p)

§. XIV.

c) Elementa.

Aliud pestis causarum genus ex Elementorum theoria, ab Empedocle excogitata, rationi magis consentaneum,

h) Aelian. variar. hist. L. II. c. 13.

i) Maxim. Tyr. diss. 26, et 27.

Diogen. Laert. in Socrat. L. II. c. 5, n. 18.

k) Id. in Plat. L. III. n. 42.

l) Sim. Lindinger de daemo. et daemoni. p. 116.

m) De morbo saero; van der Lind. To. II. p. 325.

n) Olim truncus eram fculnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,

Maluit esse Deum, Serm. L. I. Sat. 8. — Epist. L. II, Ep. 2, ad fin., Serm. L.
J. Sat. 5. v. 97, — 163.

o) In Philopseud. Ed. Bip. Tom. VII. p. 259. et seq.

p) L. I. §. 6.

emergit. q) Doctrina haec, novam ansam, pestis originem explicandi, praebuit. Siquidem ex illis aegrotamus, ex quibus etiam vivimus: r) nulli itaque mirabimur, qui fieri potuerit, ut antiqui pestilentiae causas in igne, aëre, terra et aqua sitas reputarint.

a) *Ignis seu Sol.*

Ignis elementum purissimum, cui Plinius s) in peste coercenda medicatam potius, quam nocivam vim adscribit, omni tamen criminatione, praecipue qua Sol, in morbo hoc producendo penitus non caret. Antiquorum saltem fabulae et figmenta id ipsum innuere videntur. Vetus quippe erat commentum iratum Apollinem, seu solem, sagittis, id est radiis, mortem, imo pestem, concitare. Idem sub ipso Iliados principio, ut vidimus, morbum per exercitum suscitavit malum, quo peribant populi, in ipsos sagittam mortiferam immitens. Quod de radiorum solis infesta vi complurimi interpretantur. t) Poëtarum nullus fere in descriptione pestis aestus non meminit, u) Clemens Alexandrinus de Aegyptiis auctor est,

q) Kurt Sprengel Vers. einer prag. Gesch. der Arzk. I. Th. 3. Absch. §. 24.
p. 315.

r) Εκ τετρων νοσημεν, οἵς καὶ λαμεν. Plut. in Symp. L. VIII. Qu. 9. p. 731.

s) Hist. Nat. L. XXXVI. c. 27.

t) Gale Opusc. myth. in Aleg. Hom. p. 416 — 430 — Justinus hist. L. XIX. c. 2.
v. 7. — Claudian. Bell. Gild. v. 40. — Burm. ad Tit. Pet. Sat. c. 2. p. 17.

u) Virg. Aeneid. L. III. v. 141. — Sil. Ital. Punicor. L. XIV. v. 585.

morbos pestilentiales Soli adscriptos fuisse. v) Plinius illius obscuratione pestilentias contrahi asseverat. w) Agathias x) partim temporum circuitus ($\chiρόνων περιόδους$,) partim iram divinam ($\deltaργὴν τῆς κρείττους$,) causatur.

β) *A ē r.*

Aëri vero corrupto, pestiferisque effluviis inquinato, majori omnino jure pestilentiam adtribuebant antiqui. Plena quippe super hac re testimoniis veterum scripta offenduntur. Ita quidem Homeri Scholiastes affirmat, Achillem Trojanum malum ex aëris statu profectum cognovisse. y) Inde Hippocrates, z) inde Galenus, a) inde Livius, b) inde Diodorus Siculus, c) inde Silius Italicus, d) inde uterque Seneca, e) inde prae-

v) Αὐτίκα τὸς λοιμικὰς νόσες τῷ ήλιῳ ἀνατιθέασιν. Strom. L. V. p. m. od. Sylb. 242.

w) Hist. nat. L. XXXVI. c. 27,

x) Hist. L. V.

y) Α' χνῆσεν γάρ χείρωνος ὡν μαζητής, καὶ τὸν ἰατρικὸν τέχνην σαφῶς ἐπι-
ζάψενος ἐκ τῆς τῆς ἀέρος κατασάσεως ἐπέγυνω γινόμενον κακόν, κ. τ. λ.

z) Epid. I. III. sect. 3.

a) De diff. feb. L. I.

b) Hist. Lib. V. c. 13, p. m. 453. — L. XXV. c. 26. p. m. 469.

c) Εἰς νόσους ἔπιπτον, ἔλκοντες ἀέρα διεφθαρμένον. Bibl. hist. L. XXII. c. 45.
p. m. 94.

d) Punicor. Lib. XIV. v. 585 — 587.

e) — — — Fecimus coelum nocens, — Oedip. Act. I. v. 36.

L. An. Senec. Philos. Nat. quaest. L. VI. c. 27. p. m. 787.

praeprimis Herodianus, f) in illa, quae sub Commodo Romae saevit peste aliquie popularem repetunt labem. Nullibi autem eminentius signum causae pestis in aere quaesitae in priscis monumentis invenimus, quam in historia Empedoclis a Plutarcho consignata, qui regionem integrum a sterilitate et pestilentia liberasse fertur obstructis montis faucibus; per quarum hiatum Auster in campos irruerat. g)

γ) Aquæ.

Nec desunt exempla Aquæ quoque venenatas ac pestiferas virtutes fuisse adtributas, h) praecipue fluminibus crebris exundationibus stagna paludesque gignentibus, cuius de Tiberi frequentia occurunt exempla. i) Ita Seneca k) in aquis maximam culpam pestis esse autinat, quae dum in abdito latent, et usu nunquam exercentur, nihil nisi pestiferum in se, et corporibus humanis contrarium habent, quo sit, ut aer, qui inter paludes segnis jacet, cum emersit, late vitium spargat, haurientesque necet. Ita Appianus Alexandrinus l) milites Antonii ad flumen quoddam pervenisse narrat, cuius aqua

f) Histor. L. I. c. 12.

g) Diogen. Laert. L. VIII. c. 60. — Suidas in Empedocli. — Plutarch. adv. Colot. Lit. B. p. m. 1126. — Clemens Alex. Strom. Lib. VI. p. m. 630.

h) Constat et in fontes vitium venisse lacusque. Orid. Met. L. VII. c. 533.

i) Tit. Liv. Histor. L. XXIV. c. 9. — L. XXX. c. 39.

k) Natur. quaest. L. VI. c. 27. p. m. 787.

l) In libro Parthic. ad fin.

frigida admodum ac splendida fuit, verum salsa ac venenosa : cuius causa adurente siti praecordia, a dolore vexabantur. (Non mirabitur, quicunque ex narratione Appiani colligit, milites tum proeliis continuis, tum calore gravissimo aestuantes ex hausto strenuo frigidæ id fuisse passos, quod Q. Curtius Alexander, Ciliciam petenti, in Cydno flumine accidisse narrat. m) Sic Atheniensis pestis causa a principio in ipsis aquis haerere illis videbatur, ita ut ab his etiam rumor disseminatus fuerit, venena a Poloponnesiis in puteos dejecta fuisse. n)

δ) *T e r r a.*

Multa autem Terras habere mortifera dicit idem Seneca, o) vel ex hoc intellige: quod tot venena nascantur, non manu sparsa sed sponte: solo scilet habente, ut boni ita mali semina. Illius exhalationibus aërem subterraneum corrumpi opinatur, qui ubi per secula conditis tenebris, ac tristitia loci crevit in vitium, ipsa ingravescit mora: hoc peior, quo segnior.

m) *Q. Curt.*, L. III. c. 4. et 5. — *Arrianus de expedit. Alex.* L. II. c. 4.

n) Ελεύχη ὑπ' αὐτῶν ὡς οἱ Πελοποννήσιοι φάρμακα ἐσβεβλήκοιεν ἐς τὰ φρέατα. *Thucyd. Hist.* II. p. m. 111.

o) l. c.

§. XV.

d) Medicamina, Cibi, Cohabitatio.

Hisce proxime accedit opinio, pestilentiam medicaminibus provocari posse. Narrat nobis Livius, p) quum primores Romanae civitatis similibus morbis, eodemque ferme eventu morerentur, ancillam quandam indicaturam se causam publicae pestis professam esse; unde patefactum, matronas venena coquere, ex quibus ad centum septuaginta damnatae.

Nec male in cibis ipsis multorumque cohabitacione causam delitescere asseverabant. Ita C. J. Caesar q) Massilienses omnibus malis defessos, rei frumentariae ad summam inopiam adductos, gravi pestilentia conflictatos memorat ex diutina conclusione et mutatione victus; panico enim vetere, hordeoque corrupto omnes alebantur.

§. XVI.

e) Contagio, quae antiquis notissima.

Ad graviora vero, ad rem meam summopere facientia, argumentis commonstranda progredior, nempe ad notio-

p) Hist. L. VIII. c. 18.

q) De bello civili L. II, p. m. 549.

nes manifestissimas contagionis ipsius. Tantum abest, ut contagio morborum antiquos fugerit, ut potius illius distinctissima cernamus vestigia. Cur Magnus Hippocrates in libris Epidemiorum nec minimam movisset contagionis mentionem, non admodum compertum habemus, licet Fabius Paulinus rationi, omnium minime verosimili, acquiescat, dicens, medicum Coum de re omnibus notissima studio siluisse. Nam eum morbi propagationem per miasma ignorasse, asseverare non ausim, cum virum, omnis aevi observatorem naturae oppido sagacissimum, res scriptis Graecorum vulgatissima, latere non potuisset. Aristoteli contagium minime fuisse incognitum insignis in scriptis illius nos edocet locus: r) „Cur pestis sola morborum praecipue accedentes ad aegrotos replet? Vel quia ex morbis omnibus sola communis est omnibus; quare propter hoc omnibus infert pestem, qui male affecti ante fuerint; vel etiam propter fomitem morbi in curatis existentem velociter ab ipsa peste corripiuntur.“ Quis, amabo, morbi fomitem in curatis existentem contagionem manifestissime significare negabit? — Galenus infectionis periculum novit omnino, quod, ut de compluribus locis taceam, ex unico abunde liquet, cum cohabitare peste correptis lubricum et mi-

r) Διὰ τὶ πότε οὐ λοιμὸς, dicit Peripateticorum princeps, μόνη τῶν νόσων μάλιστα τές πλησιάζοντας τοῖς θεραπευομένοις προσαναπίπλησιν; οὐ δὲ μόνη τῶν νόσων κοινὴ ἐξὶ ἀπασι, ὡς διὰ τέτο πᾶσιν ἐπιφέρει τὸν λοιμὸν, οἵσι φαύλως ἔχοντες πρέπειρχοσι, καὶ γὰρ διὰ τὸ ὑπέκκαυμα τῆς νόσου τῆς πάρα τῶν θεραπευομένων γινομένης, ταχὺς ὑπὸ τῆς πρώμαχος ἀλίσκονται. In Probl. Sect. I. probl. 7.

nime tutum ajat, quia periculum est, ne suscipiatur ut scabies quaedam. — s) Patentissimum autem nulla ratione impugnandum contagionis argumentum depromere licet ex Thucydidis narratione ipsa, qui medicos potissimum eo magis interiisse asseverat, quo magis ad aegrotos accedebant. t) Scholiastes rem se ita intellexisse subjecta notula: Praecipue piae illis, qui non accedebant, abunde declarat. u) Morbo vero supremum humanarum miseriarum fastigium eluctante, neminem amplius, ob desperationem malo restitisse historicus refert, quod propter mali contagionem, quam alter ex alterius curatione hauriebat, adeo, ut ea oppleretur, tanquam pecudes morerentur. v)

Nec desunt hac in re aliorum historicorum praeclara testimonia, quae nos satis superque edocent, contagionem veteribus fuisse notam. Sic Dionysius Halicarnassenus omnes, qui opem alienis morbis ferre volebant, tangentesque affecta corpora et cohabitantes, eosdem, quibus illi vexaban-

s) Τὸ συνδικτρίβειν τοῖς λοιμῶττασιν ἐπισφαλές, ἀπολαῦσαι γὰρ κίνδυνος ὥσπερ Ψώρας τινός. De diff. febr. L. I. c. 2.

t) Άυτοὶ, (subaudi iatrosi,) μάλιστα ἔθνησκον, οσῳ καὶ μάλιστα προσήσαν. L. II. c. 54.

u) Μάλιστα τῶν μὴ προστόντων, ad h. loc.

v) Οὐτι ἔτερος ἀφ' ἕτερα θεραπείας ἀναπιπλάμενοι, ὥσπερ τὰ πρόβατα, ἔθνησκον. Thucyd. l. c.

Hunc locum mala interstinctione luxatum, sensui pristino probe restituit Richardus Mead in diss. de peste. C. 1. p. m. 9.

tur, morbos, suscepisse affirmat. w) Ita Diodorus Siculus: Contagio, ait, initium sumsit ab Afris: quibus catervatim intereuntibus, aliquandiu cadavera humabant. Post augescente mortuorum numero, cum aegrotantium quoque curatores peste auferrentur, nemini ad laborantes accedendi fiducia erat. x) Procopius in illa, quam describit, Constantinopolitana peste, contagionem aperte negat, memoriae prodens, nec medicorum, nec qui aegris ministrabant, quempiam contactu mutuo infectum fuisse. At non meminit vir bonus, se cum scriptoribus reliquis, saltem tacite, contagionem defendere, quum pestem semper juxta mare initium sumpsisse, atque inde diffusisse se in regiones mediterraneas dicat. Quam rem ad probandum miasma per commercium disseminatum Cl. Jo. Freind omni ratiocinatione fortiorum existimat. y)

Inter Latinos Tit. Liviūs creberrimam occasionem Romanas pестes describendi nactus, ministeriis invicem ac contagionibus morbos divulgari saepe commemorat. Quid quod in descriptione sua Thucydidem sequi videmus. Primo temporis ac loci vitio, ait ille, et aegri erant, et moriebantur: postea

w) Οἱ γὰρ ἐπικεφεῖν τῶν ἐτέρων βαλόμενοι νόσοις, ἀπτόμενοι τε καματηρῷ σωμάτων, καὶ συνδιαιτώμενοι τὰς αὐτὰς ἐκείνοις νόσοις μεταλλάμβανον.

x) Ήψατο μὲν ἦν ἡ νόσος πεζῶν τῶν Αἰγύπτων, ἐξ ἣν πολλῶν ἀποθνησκόντων, τὸ μὲν πρῶτον ἐθαπτον τές τετελευτηστας, μετά δὲ ταῦτα διὰ τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τὸ τές νοσοκομεγάτας ὑπὸ τῆς νόσου θιαρπάζεσθαι, ἡδεὶς ἐτόλμα προσιέγαι τοῖς κάμυστι. Bibl. hist. L. XIV. c. 71.

y) Hist. med. Ed. Par. 1735. 4. p. 178.

curatio ipsa et contactus aegrorum vulgabat morbos, ut aut neglecti desertique, qui incidissent, morerentur: aut assidentes curanteisque eadem vi morbi repletos secum traherent. z)

§. XVII.

Illiis propagandi ratio.

Evicta igitur contagionis Antiquorum notione unicum, de quo pauca dicam, restat, qua ratione illam propagari crediderint. Potissima eorum pars aëri omnino culpam tribuebat, ut superius jam innui, et contagionem aut aërem inspirando, aut odoratu suscipi opinabatur. a) Hinc omnis cura in illo aut repurgando, aut evitando collocabatur. Fragrantes igitur coronas, ligna odorifera cremari, odores Laurorum ipsarum amoenitatem umbrarum quaeri, unguentis suavissimis nares auresque oppleri, suffitu et odoramentis aëra tabificum pelli videmus. b) Sagacior Galenus putredinis quae-dam miasmata; (*τινὰ σηπεδονώδη μιάσματα,*) sagacissimus in na-

z) *T. Liv.* L. XXV. c. 26. p. m. 469.

a) *Dionys. Halic.* L. X. — *T. Liv.* Hist. L. III. *Appianus Alex.* de bel. punic. L. VI. — *Diodor. Sicul.* L. XIV. — *Ovid. Metam.* L. VII. v. 548. 551.

b) Πρὸς τὴν τῇ ἀέρος Φθορὰν ἀντέχειν ἐλέγετο, εὐαδίᾳ τε τῆς τῶν δακρυῶν αποφορᾶς καὶ τῆς τῶν δένδρων ὑδείας σκιᾶς. Αὖλα καὶ οἱ κατὰ τὴν πόλιν, κελεύοντων τῶν ιατρῶν, μύρα εὐαδεῖστε τὰς τε ὄσφρησεις καὶ τὰ ὄτα ἐνεπίμηκασαν, θυμιάμασί τε καὶ ἀρμάκοι συνεχῶς ἐχρῶντο. *Herodian. Hist.* L. I. c. 12. p. 37.

tura feliciter scrutanda Aristoteles fomitem morbi in corpore aegrotantium existentem, (τὸ ὑπέκκαυμα τῆς νότιας τῆς παρὰ τῶν θεραπευομένων γινομένης) propagationi inservire autumabat.

§. XVIII.

Tentamen typhum Atheniensium ex causis demonstrandi.

Sed justo diutius in re tractanda fors immoror, quae adeo exiguum symbolam propositioni meae stabilienda conferre videtur, cuius autem dignitas in decursu elaborationis elucebit, dum quippe de causis, miasma celerrime propagantibus, acturus sum. Praemissis ergo opinionibus aetiologicalis Veterum de origine pestis, id saltem me lucratum fuisse opinor, me ad comparandas Typhi conagiosi et morbi epidemici Atheniensis causas, eo audacius accedere posse.

Typhus, de quo mihi sermo, unicae contagioni originem suam debet, c) aut extrinsecus ab hominibus, eodem morbo correptis, mutuo commercio haustae: aut miasmati faventibus peculiaribus circumstantiis intrinsecus evoluto, ac infinitum, scintillae ignis adinstar, sese propaganti. d) Omnes

c) J. V. ed. v. Hildenbrand über den ansteckenden Typhus. 13. Absch. p. 299.

d) E fu questa pestilenzia di maggior forza, perciocche essa dagl'infermi di quella per lo comunicare insieme s' auuentava a' sani, non altrimenti, che faccia il fuoco alle cose secche, o vnte, quando molto gli sono auuicinate, Giov. Boec. l. c.

nes reliquae causae, quibus vulgo morbi origo adtribui consuevit, miasmatis ad auctioni, et divulgationi, quam morbo gignendo, inserviunt.

§. XIX.

x) *Contagionis adlatio.*

Si morbum Athenas funeste vastantem ac depopulantem solito paulo curatius consideramus: contagionis momentum, utroque sub respectu, ad calamitatem publicam concitandam contribuisse cernimus. Sunt enim, quae miasmatis allationem ex regionibus exterris, diro morbo antea pressis, non tantum verisimilem, sed certam reddunt: nec desunt ex opposita parte complurima argumenta, quae generationem miasmatis Athenis ipsis contingere et potuisse et debuisse manifestissime evincunt.

Utrumque, pro eo, ac par est, eruturis, expedit, historicum, omnium fide dignissimum Thucydidem ipsum consuluisse. Ille vero, primo saltem intuitu, pro causa morbi genuina eruenda parum admodum spei largitur. z) Pronunciet de

z) Λεγέτω μὲν ἐν περὶ αὐτῷ ὡς ἔκαστος γιγνώσκει, καὶ ιατρὸς, καὶ ἴδιωτης, ἀφ' ἑτε εἰκὸς οὐ γενέθαι αὐτὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἀετινὰς νομίζει τοσαύτης μεταβολῆς ικανὰς εἶναι δυνάμιν ἐξ τὸ μεταξῆσαι χεῖν. ἐγὼ δὲ οἶόντε εὐγένετο λέξω. x. τ. λ. pag. 111.

morbo, dicit ille, ut quisque sentit, tam artis medicae peritus, quam imperitus, unde verisimile videtur, eum exstisset, et quas causas fuisse putet, quae tantae mutationis faciendae vim habuerint: ego vero cujusmodi fuerit dicam, etc.

At Thucydidis causarum morbi incuria non est tanta, prouti ex modesto scribendi genere elucere videtur. Dicit enim ille morbum, communi consensu, originem duxisse ex Aethiopia, a) quae est supra Aegyptum, dein vero in Aegyptum et Lybiam descendisse, et in magnam partem ditionis regis Persarum; b) Lemnum aliaque loca complurima afflixisse, inde in Atheniensium porro civitatem repente incidisse, ac primum quidem in Piraeo c) homines tentasse, ita ut his etiam rumor disseminatus fuerit, venena a Poloponnesiis in puteos dejecta fuisse.

En nobis contagionis morbi diri funestum iter! — Aethiopia, ipsaque Aegyptus ob crebras Nili exundationes antiquissimis jamjam temporibus dira pestilentium morborum propago audiebant, unde ii in reliquias dimanarunt gentes. d) Par modo Libya, omne ferens malum, in proverdium abiit; Per-

a) Inde complures epidemiae derivantur. Vid. *Euag. Schol.* L. IV. c. 2, — *Paul Oros. hist.* L. VII. c. 21. — *Galen.* in lib. de Ther. ad Pis. —

b) Decret. Athen.

c) *Thucyd.* I. c.

d) *Euagri. Schol.* L. IV. c. 29. — *Paul. Or.* ibid. — *Plini. Hist. nat.* L. XXXI.

c. 4. — *Athenaeus Deipnos.* L. II. c. 2.

sia vero, (si quidem scriptis, id ipsum asseverantibus, fides penitus deroganda non est,) Hippocratem ad pestem sedandam donis pollicitationibusque honorifcentissimis erogavit. Quam sortem Lemnus creberrime fuerit experta Herodotus docet. e)

§. XX.

Consideratione loci evincitur.

Omnis, qui in Graecia propemodum hospes non est, facile ex Atticae cognitione colligit, qua ratione morbi contagio illac deferri potuerit. Haec parva, montosa, pene sterilis peninsula, omnium ad vitam sustentandam suapte natura orbata, seduli coloni indefessam diligentiam parca novercae manu remunerabatur. f) Caetera leges sapientes, industria, commercium suppeditarunt. Athenienses igitur annonae et commeatus penuria ut plurimum laborantes, dura necessitate adacti, rem frumentariam citra limites asportare vetantes, g) eandem ex Sicilia, praecipue autem ex Aegypto, frequentissime vero Panticapaeo et Theodosia, urbibus Chersonesi Tauricae, h) (hodierna peninsula Krimm, i) vectigali abrogato

e) Polymn. c. 138.

f) Barthélémy voyage du jeune Anach. en Grece. Tom. II. c. 6.

g) Ulp. in orat. — Demosth. adv. Timocrat. p. 822.

h) Strabo Geogr. L. VII. p. m. 567. — Pomp. Mela de situ orb. L. II. c. 1.

i) Idem commercium hodie dum ibi vigore fertur. Chardin. voy. tom. I. p. 108 —

allecti, corradebant. k) Quum ergo ad naves fabricandas ligna idonea; ad usum domesticum mancipia, mel, ceram, coria, praecipue lanam ex oris Ponti Euxini, l) ex Phrygia, Miletio, et insulis maris Aegaei tapetes, stragula, vinum et lanam optimae notae pannis texendis comportarent: m) ac in Piraeo, portu Atheniensi, nationum diversarum frequentia celeberrimo, coacervarent: n) patet morbi miasma cum nautis mercibusque advehi et disseminari potuisse. Id quod in oris maritimis, ubi mercatura viget, frequenter accidisse, et hodieum contingere videmus. o)

§. XXI.

Historiae testimoniis roboratur.

Quae modo asserui, non ex inani conjectura, sed ex re ipsa deprompta sunt. Testantur miasmatis adventum e regionibus exteris Maximus Tyrius, p) Decretum Atheniensium,

k) Demosth. in Lacrit. p. 956. — Id in Phorm. p. 945. — Liban. in Demosth. adv. Theocr. p. 848. — Demosth. in Dionys. p. 1122.

l) Demosth. in Lacrit. p. 953. 954. — Id. in Phorm. p. 941. — Polyb. L. IV. p. 306.

m) Thucyd. L. IV. c. 108. — Aristoph. in ayib. v. 493. — Id. in Lysist. v. 730. — Id. in ranis. v. 549.

n) Demosth. in Lacrit. p. 948. — Theophrast. Char. eth. c. 23.

o) Richardi Mead. diss. de pest. p. 21.

p) Orat. XLI.

et Oratio Thessali, q) quae bina etsi genuinam nativitatem non prae se ferant, Antiquitatis tamen praerogativa gaudent. Galenus apertis verbis dicit putredinosa quaedam contagia per continuum ex Aethiopia Athenas fluxisse. (*κατὰ τὸ συνεχὲς ἐξ Αἰθιοπίας ἐρρύη σηπεδονῶδη τινὰ μάστιχα.*) In quo cum nostro penitus concordat, qui morbum in Piraeo portu primum erumpentem, ac insignem stragem edentem, tandem in ipsam urbem in edito colle sitam (*ἐς τὴν ἄνω πόλιν*) evasisse affirmat. Ex his itaque, ut ego saltem opinor, contagionis communicatio ulteriorque dispersio satis superque elucet.

§. XXII.

2) *Contagionis inter moenia Athenarum evolutio.*

Miasmatis delatio ex regionibus exteris nec admodum necessaria fuerat, ad horrendum Atheniensium malum excitandum, quum id ipsum inter privatos quasi parietes infestum caput tollere potuisset; imo et sustulit.

Bellum Peloponnesiacum artibus venustae facundaeque Aspasiae, r) Periclem scientiasque adamantis, exardet, aut La-

q) *Ψήφισμα Αθηναίων καὶ πρεσβευτικὸς Θεσσαλῶν.* In Opp. Hippocr. ed. v. Linden p. 936.

r) On dit aussi, qu' elle fut la cause della guerre de Megare, qui fut le commencement de celle de Peloponnes; et que le motif d' Aspasie est bien honteux, Quel-

cedaemoniorum potius livida invidia. s) Scinduntur in partes Graecorum animi, qui premente hoste extero, concordes sociasque manus jungentes imminens patriae periculum feliciter profligarunt. t) Bellicosa Spartanorum gens, icto cum Corinthiacis aliisque Peloponnesi populis amorum foedere, Atheniensibus bellum indicit. Creatur dux Archidamus Lacedaemoniorum

ques jeunes Atheniens ayant trop bu s' en allerent à Megare, et y enleverent une fameuse prostituée. Les Megariens enleverent par représailles deux filles de joie d' Aspasie. Voilà le sujet de sa colère: c'est ce qui fit, disoit-on, qu' elle emploia tout son crédit pour faire, que l'on attaquât les Megariens, à quoi Pericles étoit assez disposé. — Bayle dict. hist. crit. Tom. III. p. 2377. Art. Pericles.

Athenaeus Deipnosoph. L. XII. p. 570.

Καντεῦθεν ἀρχὴ τῆς πολέμου καττεράγη

Εὐλόγιστη πᾶσιν ἐκ τριῶν λατκασσοῖς. —

Hinc initium belli prorupit

Universis Graecis ob tres meretriculas. — Hi sunt versus Aristophanis; vi. de Plutarch. in Peric. ad fin.

s) Thucyd. in prooemio: Τὸν μὲν γὰρ ἀλυθεσάτην πρόφασιν ἀραιεσάτην δὲ λόγῳ τῆς Αθηναίες ἡγένεται μεγάλες γιγνομένες, καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Δακεδαιμονίοις αναγκάσαι εἰς τὸ πολεμεῖν.

t) A meridie Aegeo mari (urbs) alluitur. Aristides in Panathenaico scribit, hunc situm urbis imperium et dignitatem indicare, eamque veluti commune quoddam σημητήριον exstisset, in quod vicinae urbes bellicis terroribus, aut aliis malis afflictæ, fugiebant. Vides enim, ut paulo longius in Orientem versa, brachia sua tanquam implorantibus tendat et exporrigit. Advenientes ad se Piraeus urbis portus, velut in sinum gremiumque suscipit. Neque aliud quidquam est tota civitas, quam totissimum adnavigantium receptaculum. Nic. Gerbelii Graecia antiqua in Jac. Gronovii thes. ant. Graec. L. B. ap. van der Aa, 1699 Vol. IV. p. 25.

rex. Aestate mox ineunte cum lecta armatorum manu in Atticam irruit. Atheniensibus nullus animus in aciem descendendi, manusque cum hoste longe copiosiore conserendi inest. Agrestium intra moenia, quod bellicis temporibus consuetim fiebat, sese recipientium concursū facto, pecudum ob trepidationem ingens copia in urbem compellitur. u) Felici armorum successu efferus hostis, quaquavorum pedem infert, ingentem edit vastitatem, progrediens succidit arbores, villas incendit, diruit, pagos solo aequat, vicos praedatur, populatur. v) Athenienses moenibus cincti anguntur. Subito gravis ingruit morbus, cuius primis vestigiis in Piraeo portu, imaque urbis parte mari adjacente conspectis, communis oritur suspicio, de aquis ab hostibus veneno imbutis. Urget morbi vis. Grandescit periculum. Serpit malum. Jam superiorem urbis partem, arcem dictam, invadit, cadavera cumulat, miseros in desperationem abripit. Quo gravior incumbit aestas, eo infensor morbi vis, nec arte, nec diis opitulantibus. Inaudita post hominum memoriam editur strages. — Tantum praevie.

u) Λακεδαιμόνιοι δὲ μετὰ Πελοποννησίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸ δευτερον ἐπὶ πορευόμενοι δὲ τὴν χώραν ἐδενδροτόμεν, καὶ τὰς ἐπαύλεις ἐνεπύριζον· καὶ πᾶσαν χερδὸν τὴν γῆν ἐλυμάναντο. Diod. Sicul. Bibl. hist. L. II. c. 45.

v) Zosimus hist. L. I, c. 3. p. m. 5. ed. Cellar. 1679.

Ant. Earl of Shaftesbury Characteristics of men, manners, opinions, times, etc. Basil. 1790, Vol. III, Miscellaneous reflexions Chap. 1. p. 115.

Si quis medicorum momenta morbi hujus enascentis leviter tantum considerat: non dubito, quin menti invitae typhi contagiosi obsessorum imago mox obversatura sit. Paulo curius vero in tempus, locum, Thucydidisque narrationem indaganti omne, si quod adest, dubium illico evanescit. Annum tempestatemque fuisse saluberrimam asserit quidem historicus, morbisque fere omnibus immunem. Quid vero reliquae circumstantiae sub hostilibus invasionibus efficere queant, quotidianis fere experientiis edocti, eo facilius mente assequemur. Metui, trepidationi, annonae defectui, cibis corruptis et depravatis, aerumnis ac miseriis, aliisque calamitatibus, utpote diris bellorum asseclis commemorandis ultiro lubens supersedeo, quum haec omnia typho contagioso praesenti potius adaugendo, quam progignendo inserviant.

§. XXIII.

Adsertum hodiernis observationibus fulcitur.

Communi autem certaque medicorum observatione compertum evictumque habemus, ad morbum typhosum suscitantum nil adeo contribuere, quam aëris corruptelam ex effluviis plurimorum cohabitantium, uno eodemque loco coacervatorum hominum, non tantum aegrotorum, sed optima quoque valetudine gaudentium. Evincunt rei adsertae veritatem carceres, naves, nosocomia, castra, urbesque obsidione cinctae. Malum inde enatum eo magis ingravescit, quo calidior quippe aestas premit.

§. XXIV.

§. XXIV.

*Antiquorum testimoniiis conspirantibus miasmatis evolutio
verosimilior redditur.*

Haec observatio minime quidem recentiori debetur aetati; nam et antiquos non fugit. Tit. Livius w) urbi agrisque tempus grave describens, vim morbi auctam fuisse asserit terrore populationis pecoribus agrestibusque in urbem receptis, quae dein colluvio mixtorum omnis generis animantium et odore insolito urbanos, et agrestem confertum in arcta tecta aestu ac vigiliis angebat, ministeriaque invicem ac contagio ipsa vulgabat morbos. Ex eodem fonte, utpote diutina inclusione C. J. Caesari Massiliensium morbus epidemicus derivatur. x) Atheniensium morbi originem simili causae adtribuit T. Lucretius, y) cuius en tibi verba:

Nec minimum partim ex agris aegroris in urbem
Confluxit, languens quem contulit agricolarum
Copia conveniens ex omni morbida parte;
Omnia complebant loca, tectaque, quomage eos tum
Confertos ita acervatim mors accumulabat.

w) Hist. Lib. III. c. 6. p. m. 228.

x) De bello civili L. II. p. m. 549.

y) De rer. nat. L. VI. v. 1257. et sequ.

Hi autem omnes Thucydidem tantum sequuti fuisse videntur, qui praecipuam Atheniensium morbi causam pridem ex numero in urbem confluxu repetebat. „Afflixit vero ipsos magis praeter praesentem laborem, dicit ille, etiam comportatio ex agris in urbem, et non minus ipsos advenientes. Cum enim non suppeterent aedes, sed in tuguriis aestuosis, tempore anni aestivo habitantibus, strages fiebat. z)

En nobis verissimam Typhi contagiosi Atheniensium causam ex ipso historico desumptam! Eam fuisse unicam, quae suscitando incendio par esset, comprobat ipsa loci temporisque consideratio aliave historiae monumenta. Athenae, quarum ambitus seu circuitus LX stadiorum, domibus ut plurimum exiguis, humilibus, arctis, citra normam locatis instructae, tanta turba hominum omnis generis, conditionis, sexusque inundatae, suscitando morbo aptissimae reddebantur. Athenienses in aciem descendere non ausi, inquit Diodorus Siculus, a) intra moenia se continebant. Unde factum, ut in pestilentis morbi contagia inciderent. Cum enim ingens hominum diversi generis

z) Επίεσθε δ' αὐτής μᾶλλον πρός τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ καὶ ἔυγκομιδὴν τῶν ἀγρῶν
ἴση τὸ ἄξυν, καὶ οὐκ ἡσσον τὰς ἐπελθόντας οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπάρχεσσαν, μᾶλλον εἰν
καλύβαις πυιγμαρτίς ὥρᾳ ἔτες διαιτομένων ὁ φθόρος ἐγίγνετο. κ. τ. λ.
Id. p. 113.

a) Οἱ δὲ Αθηναῖοι παρατάξασαι μὲν ὀπίστημαν συνεχόμενοι δὲ ἐντὸς τῶν τειχῶν,
ἐνέπεσον εἰς λοιμικὴν περίσασιν· πολλὲ γὰρ πλῆθες καὶ παντοδαπὲ συνεργόμενος
εἰς τὴν πόλιν, διὰ τὴν σενοχωρίαν εὐλόγως εἰς νόσους ἐπίπτουν. Diod. Si-
cul. Bibl. hist. L. XII. c. 45. p. m. 95.

colluvies in urbem recepta esset, probabili equidem ratione accidit, ut angusto constipati loco, vitiosum inspirantes aëra, morbis affligerentur. — Id ipsum, teste Plutarcho, b) animos Atheniensium in Periclem plane efferavit, qui florem juventutis cadere videntes, ab inimicis inducti, hunc violare instituerunt, causantes agrestem turbam, quae in urbem confluserat, morbum vulgare, quod tempore aestivo multi confer-
tim absque ullo discriminē angustis in tectis et taber-
naculis coacti aestuosis (*πολλῶν ἐμὸς χύδην εὐ οἰκήμα-
σι μιχροῖς καὶ σκηνώμασι πνιγυροῖς ηναγκασμένων*) in umbra
et otio marascerent, cujus esse auctorem, qui bello plebem
intra muros rusticām contraxisset, neque ullam ad rem tam
multos viros adhiberet, sed sineret inclusos veluti pecora,
mutua obrui contagione, nec loci commutationem vel refrige-
riūm praeberet ullum. — Aéri, aestu fere suffocanti, Athenien-
sem morbum originem debere asseverat Galenus, illoque ju-
dice epidemia in tuguriis aestuosis hominibus tempore aestivo
habitantibus in corpore genita est. c) — Haec, si quid vi-
deo, sufficient testimonia, ad luculenter demonstrandum, quam
sagaces in causis morborum investigandis antiqui fuerint; quam-
que vana recentiorum sit gloriola, qui prisca ignorantes, ubique
se noya detexisse autemant! —

b) In Pericle ad fin.

c) Εὐ καλύβαις πνιγυροῖς ὥρᾳ θέρᾳ διαιτομένων ὁ φεόρος κατὰ τὸ σῶμα ἔγι-
γνετο. De Febr. diff. L. I. c. 4.

§. XXV.

Rapida propagatio compluribus causis tribuenda, praecipue defectui prophylaxeos.

Ut vero horrendum malum typhosum eo rapidiore passu inficiendo immanem absolvat stragem, inimica sors id quoque cumulando infortunio adjecit, quod in toto malo gravissimum erat, ut omnis penitus consternaretur, animoque caderet, simul ac se morbo correptum sensisset. ($\Delta\epsilon\nu\sigma\tau\alpha\tau\omega\delta\epsilon\pi\alpha\eta\tau\omega$ τῆς κακῆς ἡ τε ἀσυμία, ὁπότε τὶς αἰσθαιτο κάμνων.

—) Quem autem medicorum latet, quid timor, quid trepidatio, quid pusillanimitas in disponendo corpore ad contagionem cupidissime absorbendam efficere valent? — Et quis, amabo, mortem ter non pavisset, divinitus ex sacro tripode praedictam. d)

Ast, haec causa multis fors insufficiens, cum tam exigua sit, tantae edendae cladi videbitur. Sed meminerint, rogo, parvam contemtam saepe scintillam maximum quandoque excitasse incendium. Quid typhi contagiosi, si sporadice tantum infestum caput elevasset, Athenis propagationem cohibere potuisset, plane non video. Ipse quippe satetur Thucydides hunc morbum medicis graecis ab omni principio incognitum fuisse. Ratio sane in proposito est. Omnes enim, licet diversissimi morbi, differentissimis quandoque symptomatibus stipati,

d) Thucyd. p. 114.

in eundem coalebant. Perdura ergo aut nulla plane diagnosis; hac titubante aut deficiente, nulla therapia; hinc effatum Thucydidis veritati consentaneum omnino, nullum medicamen malo opponi potuisse, quod enim profuisset uni, alii exitium tulisse. Gratulandum certe est aetati nostrae, quae alienis malis edocta, eo saltem perspicaciae devenit, ut morbi id genus contagiosi, matura praecautione instituta, in malum adeo horrendum non grandescant. Et quantas tamen strages typhum contagiosum in castris, urbibusque frequenter edere conspicimus; licet causas melius antiquis noscamus, earumque effectus saepe saepius in ipsa nativitate praefocare uberioremque propagationem reprimere valeamus.

Quid ab Antiquis ad infringendum morbum fieri debuisse desideraremus? Remedia malo opposita cum plebis cognitione causarum concordabant, huic funditus morbo eradicando nequaquam inservire quibant. Pessimum omnino morbi epidemici ages medicum, siquidem illi Antiquorum more remedia ex insomniis petita, e) aut incan-

e) *Justin. hist. phil.* L. XII. c. X. n. 3. ed Gron. p. 331.

C. *Sueton. in Vesp.* c. VII. ed. Burm. p. 237.

A. *Plaut. in Curc.* Act. II. sc. 2. v. 10. ed. Taubm. p. 275.

M. T. *Cicero. de div.* L. I. c. 25. — L. II. c. 66.

P. *Terent. in Andr.* Act. II. sc. V. v. 19. ed. Farn. p. 22.

Curtius L. IX. Cap. VIII. n. 26. ed. Pitisc. p. 699.

Aelian. Var. hist. L. XII. c. 1. ed. Gron. p. 709. — *Et de nat. animal* L. IX. c. 33.

Plutarch. in Peric. ed. Xyland. p. 160. C.

Strabo Geogr. L. XV. p. m. 474.

Diodor. Sic. hist. L. XVII. c. 103. ed. Bip. p. 467.

P. *Orosius* L. III. c. 19. ed. Haverc. p. 192.

tationes, f) aut expiationes, g) aut musicam, h) aut sacra seu supplicationes publicas, i) libros Sybillinos, k) oracula, l) aut quamcunque averrunctionem m) opposueris.

Philostr. de vit. Ap. Tya. L. I. c. 9. p. 10.

Herodian. Hist. Lib. IV. c 8. p. m. 195.

Virgil. Aeneid. L. VII. v. 87.

Valer. Max. L. I. c. 50.

Vellejus Paterc. hist. rom. L. II. c. 70. n. 1. ed Burm. p. 414.

f) *Homeri Odys.* R. XIX. p. m. 567.

Pindar. Pith. III. stroph. 3.

Ammianus. Marc. hist. L. XVI.

Apollodor. Biblioth. L. I. c. 3. p. m. 255.

Euripid. Alcest. v. 967.

Cato de re rust. c. CLX.

Marcell. de med. c. VIII. et. c. XV.

g) *Diod. Sicul.* L. XII. c. 58.

Sext. Aur. Vict. de vir. illust. c. XXII. n. 3.

h) *Aelian. Var. hist.* L. XII. c. 50. ed. Gron. p. 809.

Plutarch. de music. ad fin. ed Xyl. p. 1146.

Athenaeus Dipnos. L. XIV. c. 11.

i) *Liv. hist.* L. V. c. 13. p. m. 453. — L. X. c. 47. — L. XXVII. c. 23.

Sex. Aur. Vict. l. c.

Dionys. Halic. L. X.

k) *Liv. hist.* L. V. c. 13. p. m. 453. — L. VII. c. 27. p. 638.

l) *Sophocl. in. Tyr.* v. 1199. ed. Brunk. p. 64.

Virg. Aeneid. L. III. v. 143.

Ovid. Met. L. VII. v. 593.

Alex. Trall. L. I. c. de epil.

m) Τὸ γὰρ τὸ λοιπὸν εἶδος πτωχῶν δὲ γέροντι εἴκασον, καὶ τὸ λ.

Morbi enim forma mendicum referebat veteranum. *Philostrat. de vit. Ap. Tyan.*

L. VIII. c. 7. — Et Lib. IV. c. 10. — *Scholiast. ad Arist. ran.* p. 235. —

Nec mirum ergo morbum in tanta consternatione rapi-
dissimo passu progredientem, domos, plateas, et templa cada-
veribus complevisse. Continuo enim magis magisque saeviente
malo omnes animum despondere, cuncta sus deque vertere,
sacra sanctaque pariter negligere, sepulturae leges conculcare,
nefanda scelera patrare, publica facinora moliri, quae prius
formidine poenae occultabant. Quare cum repentinam rerum vi-
cissitudinem cernerent, divitumque subito commorientium opes
ad pauperes pridem inopia pressos, inopinate devenire: veloci-
ter perfruendum bonis et ad voluptatem omnigenam manu pro-
digia utendum, quum obaerati non secus ac divites ea ipsa
die interirent. Omni igitur virtute contemta, sensuque honesti
excusso, in id quisque pronus ruebat, quod jucundum aut uti-
le sibi opinabatur. Jam nullo deorum legumque metu effrenes
coercente, par illis visum est, sive deos colerent, sive non co-
lerent, quod omnes viderent pariter interire. Scelerati eo de-
venere audaciae, ut nil sinerent intentatum, quia, priusquam
poenas darent, aut judices, aut se occubituros autumabant. n)

Neget ergo, si quis audet, funesto hoc in rerum arti-
culo typhum contagiosum similem stragem edere non potuis-
se. — Tantum de causis.

Heliodor. L. VI. §. 14. — *Serv. Com.* in *Virg. Aeneid.* L. III. v. 57. —

Levit. XVI. — *Corinth.* c. IV. v. 13. —

n) *Thucyd.* L. II. c. 53. 35. — *T. Lucret.* de rer. nat. L. VI. v. 1274. —

Giovanni Boccac. I. c. p. 5. et sequ.